TEHNICA EXEMPLIFICĂRII LA EUGENIU COŞERIU[*]

ALICE TOMA[**]

Unii comentatori (printre care şi Iorgu Iordan, într-un articol omagial) au observat că Eugeniu Coşeriu, spre deosebire de alţi lingvişti, îşi ilustrează distincţiile teoretice cu foarte puţine exemple. Acest lucru a fost explicat prin înclinaţia sa pentru teoretizare, prin interesul acordat filozofiei limbajului etc. În realitate, există şi studii coşeriene foarte bogate în exemple sau fapte analizate. Iar faptul că, uneori, exemplele oferite nu sunt prea numeroase se explică şi prin respectarea unui principiu al antipozitivismului (or, după cum se ştie, potrivit lui Coşeriu, lingvistica îşi are fundamentul în ideologia antipozitivistă). Mai mult decât atât, trebuie apreciată şi valoarea ilustrativă/instructivă a exemplelor alese de Coşeriu (fiindcă savantul a fost, totodată, şi un mare Profesor, un Magistru) şi chiar umorul acestora (întrucât Coşeriu a fost, fără îndoială, ca om de ştiinţă, şi un *homo ludens* – ipostază pentru care a şi pledat). În consecinţă, chiar şi în privinţa modului în care se dau exemplele, poate fi identificată o „tehnică" (în sensul aristotelic de *téchne*), adică un „a şti să faci". Utilizând cadrul metodologic al lingvisticii textuale şi analiza discursivă pot fi identificate elementele de bază ale tehnicii exemplificării şi specificul său semantic, sintactic, textual. A construi şi a articula în text exemple potrivite (în acord cu un alt concept din retorica Stagiritului – *tò prépon*) reprezintă o artă pe care Coşeriu şi-a însuşit-o încă de la început.

[*] Mulţumesc prietenilor şi participanţilor la discuţii, ale căror remarci sunt tot atâtea posibile noi piste de continuare a cercetării. Mulţumesc în special dnei prof. dr. Maria Iliescu, dnei cercet. dr. Cristina Florescu, dlui cercet. dr. Dinu Moscal, dlui lect. dr. Cristinel Munteanu.

Această lucrare a fost realizată în cadrul Proiectului „Ştiinţe socio-umane şi politice aplicative. Program de pregătire postdoctorală şi burse postdoctorale de cercetare în domeniul ştiinţelor socio-umane şi politice", cofinanţat de Uniunea Europeană şi Guvernul României din Fondul Social European prin Programul Operaţional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007–2013, contract de finanţare nr. POSDRU/89/1.5/S/62259.

[**] Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti, Bucureşti, str. Edgar Quinet, nr. 5–7, sector 1, România.

ALIL, t. LI, 2011, Bucureşti, p. 405–414

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

Plasăm studiul nostru în domeniul *analizei textuale* şi adoptăm ca strategie pentru abordarea fenomenelor textuale pertinente în caracterizarea exemplificării la Eugeniu Coşeriu *lectura analitică*. În acest cadru, textul este considerat un „spaţiu al operaţiilor mentale" cu o „arhitectură complexă" (cf. Manzotti 1993). Pentru a descrie componentele acestei arhitecturi, pornim de la textul concret, analizăm o anumită „mişcare textuală" – în cazul de faţă, exemplificarea –, punem în evidenţă varietatea utilizărilor sale, le clasificăm după diverse criterii (frecvenţă, lungime, marcă, alte caracteristici), ceea ce permite în final realizarea unei scheme generale care să înfăţişeze ierarhia „mişcărilor" textuale şi vecinătatea lor în arhitectura textuală. Văzută în acest cadru, exemplificarea este o relaţie având structura:

Exre = Ext + marcă + Exnt (Ex)

unde *Exre* este *relaţia de exemplificare*, *Ext* este *exemplificatul*, aspectul general ilustrat sau demonstrat prin intermediul *Exnt exemplificantului*, ceea ce se numeşte în mod curent *exemplu*. Când nu există risc de confuzie, termenul de *exemplificare* poate fi înlocuit cu cel de *exemplu*. Exemplificarea este un fenomen complex, putând fi analizată sub diverse aspecte: textual, gramatical, retoric, literar, practic. La nivel lingvistic sunt stabilite caracteristici, tipuri şi clasificări ale Ext şi ale Exnt, precum şi condiţiile şi restricţiile impuse de marca de exemplificare, prezenţa sa în text, poziţia sa enunţiativă şi semantica sa propoziţională.

Acest cadru general de analiză ne permite să arătăm că Eugeniu Coşeriu îşi construieşte exemplele potrivit regulilor arhitecturii textuale, însă conform unei retorici speciale a alegerii acestora şi după tipare lingvistice proprii. De exemplu, în:

> (1) „O categorie gramaticală se numeşte, de exemplu, *aorist* sau *imperfect*, deoarece aceste nume, în intenţia originară a celor care le-au impus, constituiau un fel de definiţie restrânsă prin care se încerca să se circumscrie o valoare fundamentală sau generală a categoriei respective" (Coşeriu 2000: 59).

Ext *o categorie gramaticală se numeşte* este legat prin marca *de exemplu* de Exnt ***aorist*** *sau* ***imperfect***, însă primul segment al relaţiei de exemplificare este implicat şi într-o a doua relaţie introdusă de marca *deoarece*. Această primă observaţie generală va fi precizată şi nuanţată pe parcursul analizei noastre.

1. Exemplificarea – fenomen complex

Luată drept concept general, exemplificarea este o lege de tip boolean, „laws of thought" sau „lege a gândirii". Luată drept concept lingvistic, exemplificarea are realizări sintactice în propoziţie sau frază, structuri sintactice specifice, structuri semantice specifice. O observare atentă a conceptului permite distincţia mai multor accepţii ale exemplificării: exemplificarea ca fenomen (lingvistic) textual, exemplificarea ca fenomen (lingvistic)

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

gramatical, exemplificarea ca fenomen (retoric) argumentativ, exemplificarea ca tip textual şi gen literar, exemplificarea ca problemă practică a teoriei compoziţiei şi interpretării.

1.1. Ca fenomen textual, exemplificarea are o accepţie relativă, de operaţie discursivă ce asigură trecerea de la *p* (*Ext*), un caz general, la *q* (*Exnt*), un caz particular. Această relaţie nu e o relaţie „inter propositionnelle" (între „états de choses"), ci o relaţie între segmente de text. Exemplificarea constituie, în interiorul unui text, liantul necesar entre „un cas particulier et un cas général" (Manzotti 1995: 49). Relaţiei de exemplificare îi corespunde acţiunea de exemplificare bazată pe un proces subiacent de deducţie. În acest proces marca de exemplificare are un rol important şi apare la începutul, în interiorul sau la sfârşitul pasajului exemplificativ. Marca specifică exemplificării este *de exemplu*. Printre mărcile nespecifice frecvent utilizate de Coşeriu putem aminti *astfel*, *tot astfel*, *tot aşa*, *bunăoară*. Alte mărci care apar în Coşeriu 2000 sunt: *să analizăm câteva exemple* (p. 6); *Un caz similar* (p. 11); *să amintim un exemplu* (p. 29); *să examinăm un exemplu* (p. 38); *să vedem un exemplu* (p. 54), *alt exemplu* (p. 66), *un exemplu* (p. 220).

> (2) „Aceasta este valabil şi pentru anumite trăsături generale specifice şi exclusive ale unei clase de obiecte, adică pentru ceea ce Aristotel numeşte «propriul». Bunăoară – acesta este exemplul lui Aristotel – numai omul râde" (Coşeriu 2000: 38).

Construind acest exemplu, Coşeriu apelează la o dublă marcare: *bunăoară* şi *acesta este exemplul lui Aristotel*. Mărcile au, pe lângă un rol strict textual, un rol metatextual furnizând informaţii despre preferinţa de a relua exemple celebre în construirea unei argumentări proprii mai convingătoare prin apelul la precursori iluştri. De altfel, repetarea exemplelor, personale sau nu, este una dintre tehnicile la care Coşeriu apelează frecvent.

Aşadar, în accepţia relativă a fenomenului exemplificării textuale, Exnt, secvenţă a textului, este introdus de o marcă ce asigură distingerea exemplificării de alte relaţii din clasa relaţiilor de tip: „caz particular al unui caz general". Exemplificarea are funcţie ilustrativă sau justificativă. O definiţie-cadru consideră exemplificarea ca o acţiune lingvistică ce organizează (Antos 1982) sau construieşte (Gülich şi Kotschi 1987) progresiv arhitectura complexă a textului.

Accepţia absolută a fenomenului textual de exemplificare califică exemplificarea drept acţiune lingvistică (*Textkonstitutionsbandlung*), „acţiune de construcţie textuală". În tripletul act – acţiune – activitate, exemplificarea surclasează actul prin complexitatea sa şi se asociază activităţii de enunţare înţeleasă ca producere de enunţuri sub forma unui bloc de propoziţii. La acest nivel, exemplificarea e comparabilă ca acţiune textuală cu repetiţia sau parafraza. Exemplificarea absolută ca fenomen textual este, pe de o parte, acţiune ce articulează un Ext şi un Exnt, dar şi rezultat (Exnt sau Ex sau chiar Exre), iar pe de altă parte Exre este o relaţie de construcţie (între segmente de text), nefiind o relaţie interpropoziţională (între „stări de lucruri"). În acest context, o definiţie aproximativă a exemplificării în text o identifică cu o acţiune care organizează sau construieşte textul,

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

produce unul sau mai multe exemple şi realizează o relaţie de Exre între Exnt şi Ext cu ajutorul unor mărci.

1.2. Exemplificarea ca fenomen gramatical în frază este definită „tipic" drept o adăugare, o specificare a altor constituenţi, adică, din punct de vedere sintactic, o apoziţie însoţită de expresii („lexeme funcţionale") ce arată caracterul exemplificativ. La acest nivel apar diverse întrebări asupra fenomenelor semantico-pragmatice ale exemplificării asupra cărora ne oprim în detaliu în partea a doua a lucrării.

1.3. Exemplificarea ca fenomen retoric este o tehnică de argumentare bazată pe analogie. Apare încă de la Quintilian – întâmplare menţionată pentru a susţine o idee – şi Aristotel – Exre leagă între ele afirmaţii particulare, una notorie şi se bazează pe „inducţie retorică". Paradeigma sau exemplul retoric (ExR) dezvoltă, după Danblon (2004), o triplă dimensiune: dimensiunea logico-argumentativă, dimensiunea narativă şi ficţională şi dimensiunea orală şi poetică. Astfel, paradeigma permite utilizarea dimensiunii ficţionale şi narative într-un discurs a cărui intenţie e argumentativă. Paradeigma este argument propriu genului deliberativ al cărui scop este să determine auditorul să ia o decizie. Pentru Aristotel, ExR este o inducţie de la parte la parte, membrii aparţin aceluiaşi gen, dar unul e mai cunoscut decât celălalt. Un exemplu de raţionament inductiv preluat de la Arristotel este următorul:

Premisa particulară: *Denys cere o gardă de corp.*
Paradeigma: *Altădată Pisistrate a cerut o gardă şi apoi a devenit tiran.*
Concluzia : *Deci Denys are intenţia să devină tiran.*
TOPOS: Deoarece orice aspirant la tiranie cere o gardă.

Toposul permite lectura paradeigmei alături de premisă astfel încât să conducă spre concluzie. În dimensiunea logico-argumentativă a ExR factor psihologic joacă un rol important: particularul mai cunoscut încarnează generalul prin caracterul său exemplar. ExR funcţionează ca povestea, fabula, proverbul – privilegiază o gândire narativă. Inferenţele logice sunt abstractizări şi decontextualizări ale unor reprezentări narative mai vechi. Dimensiunea narativă şi ficţională a ExR face din acesta un eveniment marcant. Având formă narativă, ExR nu poate fi criticat. ExR se aseamănă cu mitul prin concepţia deterministă asupra lumii. Forţa persuasivă a ExR nu depinde de faptul că evenimentul narat este un episod din memoria comunităţii sau un episod ficţional. În literatura orală există un liant imediat între poezie şi acţiune care provoacă un efect persuasiv evident. Trebuie reţinută distincţia dintre două tipuri de oralitate: una primară – cognitivă, alta secundară – estetică. ExR mimează OP, cognitivă, în sânul unei OS şi, fără să revendice vreo valoare explicativă, dobândeşte forţă persuasivă.

Exemplificarea ca fenomen retoric primeşte aşadar o accepţie absolută: „Dunque, da una proposizione *p0* vera o ammessa per vera si conclude per via d'esempio alla verità o utilità o necessità di altra proposizione *p1* sulla base di 'somiglianze': proprietà comuni (e di una certa evidenza) a *p0* e *p1* – sulla base cioè di un principio generale di cui sia *p0* sia *p1*

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

sono istanze. Nelle accezioni discusse sopra un esempio p*i* serviva a corroborare una asserzione generale p di cui p*i* era un caso particolare (*p = {pi}*). Qui, per contro, si rimane all'interno del paradigma relativo allo specifico esempio menzionato, dando per scontata la validità dell'asserzione generale. Una volta assunta la definizione di esempio come argomentazione da caso particolare a caso particolare, si apre il campo a tutta la varietà di manifestazioni che la tradizione giuridica ha debitamente riconosciuto e commentato; si avranno cosi gli 'argomenti' (o 'esempi') *a pari*, *a contrario*, *a fortiori*, ecc." (Manzotti 1995: 57).

1.4. Exemplificarea ca tip textual şi gen literar este un aspect nerelevant din perspectiva analizei noastre pe care îl menţionăm pe scurt: „Un *exemplum* consiste essenzialmente nella narrazione all'interno di un testo (predica, ecc.) di un fatto – storico o similstorico – che illustri in modo particolamente icastico, in positivo o in negativo, una verità generale dell'ordine del morale, colpendo l'immaginazione dei destinatari e fissandosi nella loro memoria come *memento* per comportamenti futuri" (Manzotti 1995: 58).

1.5. Exemplificarea ca problemă practică are în vedere nu atât producerea exemplelor, cât interpretarea acestora. În structura textului, exemplificarea interacţionează cu alte „mişcări" textuale: justificarea, particularizarea. Exemplificarea poate marca o pauză „psihologică" în comunicare şi o diminuare a fluxului informaţional şi de construire a raţionamentului; ea permite înţelegerea şi reamintirea unor idei. Exemplificarea este un instrument de „copiere", în sensul dat de Erasmus (1512) cuvântului, adică de multiplicare şi bogăţie de idei. Exre asigură trecerea de la cazuri particulare la generalizare sau ilustrează afirmaţii generale.

2. Aspecte lingvistice

Ne oprim în cele ce urmează asupra unei analize atente a tipurilor de exemplificare (Exre de enunţ vs Exre de constituent; Exre ilustrativă vs Exre argumentativă) şi a mărcii de exemplificare (poziţia mărcii de Exre, semantica mărcii de Exre).

2.1. *Exre* de enunţ vs *Exre* de constituent

Exre de enunţ (*E o persoană dificilă*. **De ex.**, *cine a reuşit să lucreze cu ea?* [prop. implicitată „nimeni nu a reuşit să lucreze cu ea"]) are în vedere statut ilocuţionar al Ext, pe când Exre de constituent (*Fă-mi ceva de mâncare*, [fă-mi] *o salată*, **de ex.**) are în vedere conţinutul semantic al Ext în raport cu Exnt.

> (3) „Prin urmare, în cercetarea concretă (a unei limbi necunoscute, de exemplu)" (Coşeriu 2000: 196).

Marcarea exemplificării de constituent prin intermediul mărcii specifice *de exemplu* este adesea dublată la Coşeriu de marcarea prin punctuaţie (), ceea ce, din perspectivă practică, asigură o interpretare lipsită de orice ambiguitate a relaţiei semantice textuale.

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

2.2. *Exre* ilustrativă vs *Exre* argumentativă

Exre ilustrativă este aceea în care Exnt se leagă de conţinutul propoziţional al Ext. Sunt tipice definiţiile urmate de exemple (triunghi – ABC). În Exre argumentativă Exnt se leagă (şi) de statutul asertiv al Ext (*Să ai grijă de copil o săptămână nu e uşor.* **De ex.**, *ce să-i dai de mâncare?*).

> (4) „Acest tip de gramatică (în realitate, teorie a limbii) se caracterizează prin faptul că distinge în sistemele lingvistice o serie de straturi structurale (în versiune «clasică» şi cel puţin pentru anumite limbi, şase straturi) conectate între ele prin faptul că fiecare strat inferior «realizează» sau «reprezintă» stratul superior. Astfel, pentru Lamb, de exemplu, sp. *al* şi it. *nel* «realizează» sau «reprezintă» în stratul fonemic unităţile morfemice *a + el*, *in + il*; şi «morfemele» latine *bon-* şi *mel-* din *bonus* şi *melior* realizează sau reprezintă un «lexem» unic" (Coşeriu 2000: 128).

Acest tip de construcţie textuală face din exemplificare o modalitate prin care fie se demonstrează afirmaţii generale, fie se ajunge la formularea acestora, în funcţie de demersul deductiv sau euristic ales de autor, primul fiind de obicei preferat celui de-al doilea. Ext *fiecare strat inferior „realizează" sau „reprezintă" stratul superior* este „demonstrat" (*astfel*) pe baza a doi Exnt introduşi de *de exemplu* şi coordonaţi prin juxtapunere. Este interesant că, unei mărci explicite *de exemplu*, i se adaugă mărcile implicite ce indică limba: *sp., it., latine*. De altfel, luarea limbilor ca exemple este subînţeleasă în cadrul teoretic general al lingvisticii coşeriene (şi nu numai).

2.3. Obligativitatea mărcii de exemplificare

În absenţa unei mărci specifice, exemplificarea riscă să fie confundată cu o simplă specificare (*Oferă-i flori, gladiole*). *Acţiunea* de Exre e de aceea semnalată întotdeauna de o marcă, oricare ar fi natura acesteia (lexicală, paralingvistică), şi are ca rezultat o *relaţie* de Exre (*Oferă-i flori, gladiole*, **de ex.** vs *Oferă-i flori, gladiole*...).

> (5) „Acelaşi lucru se întâmplă cu trăsătura «deschidere» a lui *e* deschis în tipurile de italiană în care distincţia dintre [e] şi [ɛ] nu este funcţională. În spaniolă, fonemul /b/ este în sistem numai «oral», «bilabial» şi «sonor» (alte trăsături nu sunt necesare pentru opoziţiile în care acest fonem participă); în normă, în schimb, este deopotrivă «oclusiv» în anumite cazuri (în poziţie iniţială absolută şi după nazală) şi «fricativ» în restul poziţiilor" (Coşeriu 2000: 281).

Deşi în limbajul comun prezenţa unei mărci explicite a exemplificării este necesară pentru realizarea tipului respectiv de relaţie textuală, în limbajul ştiinţific, la Coşeriu exemplificarea este adesea construită cu ajutorul unor mărci implicite. Dintre acestea, cea mai frecvent utilizată, în cazul *Lecţiilor de lingvistică generală*, pare a fi anunţarea unei limbi. Astfel, pentru a arăta diferenţa dintre *sistem* şi *normă*, Coşeriu porneşte de la afirmaţia generală de tip definiţional: „Norma este, într-un sens, mai amplă decât sistemul: într-adevăr, conţine şi trăsături nefuncţionale, în timp ce sistemul conţine doar trăsături distinctive necesare pentru ca o unitate de limbă (în planul expresiei sau în planul conţinutului) să nu se confunde cu alta" (Coşeriu 2000: 281), afirmaţie pe care o ilustrează

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

cu cazuri particulare din italiană (toscană, italiană septentrională) şi din spaniolă. De notat faptul că, dincolo de ilustrarea definiţiei, exemplele participă la construirea cunoştinţelor printr-o distanţă substanţială de tip teorie – definiţie vs practică – caz particular, dar şi prin recursivitate şi studiu contrastiv, acelaşi mecanism definiţional este reiterat în încarnările sale din diverse limbi.

2.4. Poziţia mărcii de *Exre*

Marca exemplificării este, de obicei, intercalată între Ext şi Exnt (Ex), atunci când ambele segmente sunt explicite în text. Faţă de un Ext prezent în text, marca e anaforică şi putem vorbi de o Exre *in praesentia*. Faţă de un Ext absent explicit din text, dar direct sau indirect tematizat, putem vorbi de o Exre *in absentia* (*Oferiţi-le*, **de ex.**, *un CD*. [Ce să le oferim?]).

> (6) „7.2. *Semnificatul* este conţinutul unui semn sau al unei expresii dat într-o anumită limbă şi exclusiv prin intermediul limbii înseşi. De exemplu, în cazul lui *blond*, conţinutul pe care, cunoscând româna, îl înţelegem ca posibilitate de desemnare a acestui semnificant (în afara folosirii concrete) şi care poate să fie parţial diferit (sau să nu existe deloc) în alte limbi.
> 7.3.1. *Sensul* este conţinutul propriu al unui text, adică ceea ce textul exprimă dincolo de (sau prin) desemnare şi semnificat" (Coşeriu 2000: 246).

În acest exemplu, marca *de exemplu* este situată textual între Ext şi Exnt şi deschide enunţul Exnt. Plasarea mărcii la început de enunţ este o soluţie mai rar folosită de Coşeriu. Marca, dacă nu este integrată în text între Ext şi Exnt, este cel puţin intercalată în Exnt ca în cazul exemplului (Exnt) pentru *sens*: „O glumă, *de exemplu*, pe lângă faptul că are un «semnificat» – adică, pe lângă faptul că fiecare cuvânt şi fiecare propoziţie din care se compune are un semnificat – are şi un sens particular, a cărui înţelegere este indispensabilă pentru a pricepe gluma ca atare; iar «gluma» (faptul că un discurs ar fi tocmai o glumă) constituie, la rândul său, un «sens»" (Coşeriu 2000: 246). Efectul acestei tehnici este o integrare a Exnt în Ext şi o creştere a eficacităţii procesului de interpretare a acestuia din urmă.

2.5. Aport semantic specific al mărcii la semnificatul frazei

Inserarea mărcii de exemplificare îmbogăţeşte conţinutul frazei cu următoarele informaţii: i. Paradigmatizare: *de exemplu* evocă o mulţime de alternative ale Exnt (Ex), paradigma sa (Nølke 1983) (*Adu-i o carte* vs *Adu-i* **de exemplu** *o carte*); ii. Focalizare[1]: *de exemplu* identifică Exnt (Ex) drept focus, element major în relieful comunicativ al frazei; iii. Funcţionalizare: *de exemplu* prezintă Exnt (Ex) drept ajutor dat interlocutorului asupra

[1] TEST
Maria ar trebui să-i aducă o carte.
Ce ar trebui să facă Maria?
Ce ar trebui să-i aducă Maria?
Maria ar trebui să-i aducă ***de ex****. o carte.*
Enunţul exemplificat admite numai întrebări asupra obiectului.

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

modului cum se constituie o mulţime şi cum poate fi specificată (*A găsit lucruri frumoase la reduceri*; **de ex.** *Un blazer de lână*).

În cazul exemplificării *in absentia* paradigma e delimitată contextual (uneori pot fi două paradigme posibile), în timp ce *in praesentia* paradigma e delimitată de câmpul Exnt. În discursul coşerian există o situaţie la limita dintre o exemplificare cu Ext explicit sau implicit atunci când Ext ia forma unei urme pronominale în progresie informaţională constantă (v. Toma 2009):

> (7) „Din raţiuni similare, aceeaşi distincţie are o importanţă specială şi pentru gramatică. De exemplu, este o greşeală frecventă mai curând în gramaticile şcolare aceea de a afirma că toate părţile propoziţiei pot fi subiect, prin urmare, şi un adjectiv, fiindcă se poate spune: «verde» *este atribut*, sau 'adverb', ca în *«da»-ul acestui domn nu reprezintă garanţie*. Ei bine, în realitate, o s i n g u r ă parte a propoziţiei poate fi subiect: s u b s t a n t i v u l (ca nume sau ca pronume)" (Coşeriu 2000: 255).

Aceeaşi distincţie trimite în acest exemplu la o distincţie introdusă deja în paragrafele anterioare, distincţia între „limbajul primar şi metalimbaj" (Coşeriu 2000: 255)[2].

Coşeriu foloseşte adesea exemplificarea în cascadă, exemplificare în exemplificare. Ceea ce este constant la el este utilizarea mărcii *de exemplu* ca marcă ultimă în seria exemplificărilor. Rămâne de discutat în cazul exemplificărilor în cascadă – cum este cea din exemplul de mai jos – în ce măsură putem vorbi efectiv de exemplificare pe fiecare dintre nivelurile cascadei sau dacă primii paşi ai trecerii de la definiţia generală a unui concept (aici *limbaj* vs *metalimbaj*) la exemplul semnalat prin *de exemplu* – gradul ultim al exemplificării – pot fi consideraţi tipuri speciale ale unei relaţii de particularizare care nu se identifică neapărat cu o relaţie de exemplificare. În exemplul nostru apar întrebările: *Este* ***astfel*** *o marcă de exemplificare?*; *Este* ***dificultăţi ale teoriei lingvistice*** *un Ext pentru Exnt* ***una din dificultăţile cu care se confruntă definiţia „cuvântului"***?

> (8) „Anumite dificultăţi ale teoriei lingvistice se datorează confuziei (sau non-distincţiei) între limbajul primar şi metalimbaj. Astfel, una din dificultăţile cu care se confruntă definiţia «cuvântului» – deşi este vorba de o dificultate mai mult aparentă decât reală – rezidă în faptul că se doreşte o circumscriere în limbajul primar şi, în acelaşi timp, în metalimbaj. Or, aşa ceva este pur şi simplu imposibil, deoarece în metalimbaj (inclusiv în metalimbajul folosit împreună cu limbajul primar în vorbirea curentă) fiecare segment al unui cuvânt poate ajunge să fie «cuvânt». De exemplu, dacă despre un lucru spun că este *roşu*, un interlocutor poate să mă corecteze, adăugând pur şi simplu «*-ietic*», adică tratând sufixul *-ietic, -ă* ca un cuvânt cu acelaşi «statut» ca *roşu, -ie* sau *roşietic, -ă*. Mai mult, din «greşeală» pot spune *pom* şi un interlocutor poate să mă corecteze spunând: «*i*», adică indicând desinenţa necesară în acest caz pentru a forma pluralul cuvântului *pom*. Prin urmare, şi acest «i» este un cuvânt (şi, desigur, o propoziţie) metalingvistic, firește" (Coşeriu 2000: 255).

[2] „Prin «metalimbaj» se înţelege un limbaj (un uz lingvistic) al cărui obiect este tot un limbaj; de exemplu, vorbirea despre cuvinte sau despre fraze. «Limbajul» sau, mai bine zis, *limbajul primar* [subl. a]. este un limbaj al cărui obiect nu este la rândul său un limbaj" (Coşeriu 2000: 254).

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

3. În loc de concluzii

Dintre clasele de exemplificări identificate, Coşeriu pare să utilizeze în mod relativ egal atât *exemplificarea intrafrastică*, cât şi *exemplificarea extrafrastică*, să alterneze, conform principiului practic al eficienţei interpretării, *exemplificarea simplă* cu *exemplificarea complexă*, în cascadă. În schimb, dintre *exemplificare ilustrativă* şi *exemplificare demonstrativă*, Coşeriu pare a o privilegia pe cea din urmă, utilă nu numai unor clarificări imediate ale definiţiilor, ci şi demonstraţiilor afirmaţiilor teoretice şi construirii cunoştinţelor lingvistice înseşi.

Inventarul mărcilor coşeriene de exemplificare este divers, mergând de la marca specifică exemplului şi general utilizată *de exemplu*, până la mărci specifice discursului său cum ar fi *bunăoară*, *tot aşa* sau *tot astfel*.

Coşeriu repetă adesea exemple celebre sau propriile exemple pentru ilustrarea unor aspecte teoretice diferite. Este, pe de o parte, efectul discursului iniţial oral al corpusului reţinut pentru analiză, pe de altă parte, este o tehnică didactică, practică, de facilitare a interpretării şi de convingere nu numai prin claritatea exemplelor alese, ci şi prin notorietatea lor.

Tehnica exemplificării la Coşeriu este un domeniu fascinant, piste noi se deschid spre aspecte ca studierea adecvării exemplului la teorie, studierea utilizării exemplelor hazlii şi a lecturii multiple a exemplelor conform logosului apofantic, poetic sau pragmatic.

BIBLIOGRAFIE

Antos 1982 = G. Antos, *Grundlagen einer Theorie des Formulierens*, Tübingen, Niemeyer.

Coşeriu 2000 = Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, traducere din spaniolă de Eugenia Bojoga, cuvânt înainte de Mircea Borcilă, Chişinău, Editura ARC.

Danblon 2004 = Emmanuelle Danblon, *L'exemple rhétorique: l'usage de la fiction en argumentation*, in R. Amossy et D. Maingueneau (éds.), *Actes du Colloque de Cerisy „Apport de l'analyse du discours: un tournant dans les études littéraires?"*, Toulouse, Presses Universitaires du Mirail, p. 187–198.

Gülich, Kotschi 1987 = E. Gülich, T. Kotschi, *Les actes de reformulation dans la consultation: la dame de Caluire*, in P. Bange (ed.), *L'analyse des interactions verbales. La dame de Caluire: une consultation*, Berne, Frankfurt, New York, Paris, Peter Lang.

Inkova, Beaulieu-Masson 2002 = Olga Inkova, A. Beaulieu-Masson, ***Plutôt que:*** *de la comparaison à la substitution*, „L'Analisi linguistica e letteraria", anno XI, p. 563–594.

Jacobi 1999 = Daniel Jacobi, *La communication scientifique: discours, figures, modèles*, Grenoble, PUG.

Jeanjaquet 1939 = Jules Jeanjaquet, *Le problème de* ***Par exemple****. Genèse et développement d'un gallicisme*, in Albert Sechehaye et al. (éds.), *Mélanges de linguistique offerts à Charles Bally*, Genève, Librairie de l'Université, p. 439–460.

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)

Kleiber 2005 = Georges Kleiber, *Comment se „règle" linguistiquement*, in „Cuadernos de Filología Italiana", 5, p. 99–123.
Manzotti 1993 = Emilio Manzotti, *L'esemplificazione. Natura e funzioni di un procedimento di composizione testuale*, in V. Bonini e M. Mazzoleni (a c. di), *L'italiano (e altre lingue). Strumenti e modelli di analisi*, Pavia, Iuculano, p. 47–98.
Manzotti 1995 = Emilio Manzotti, *Aspetti linguistici dell'esemplificazione*, in „Versus", 70–71, p. 49–114.
Nølke 1993 = Henning Nølke, *Le regard du locuteur: pour une linguistique des traces énonciatives*, Paris, Kimé.
Rossari et al. 2004 = Corinne Rossari et al., *Autour des connecteurs: réflexions sur l'énonciation et la porte*, Berne, P. Lang.
Toma 2009 = Alice Toma, *Pragmatique informationnelle du discours scientifique*, Bucureşti, EUB.

THE TECHNIQUE OF EXEMPLIFICATION AT EUGENIO COSERIU

ABSTRACT

Some commentators (including Iorgu Iordan, in an anniversary article) observed that Eugenio Coseriu, unlike other linguists, illustrates his theoretical distinctions with very few examples. This was explained by his tendency for theorizing, his interest in philosophy of language, etc. In fact, there are Coserian studies very rich in examples. And the fact that sometimes Coseriu doesn't use many examples can be explained (as we try to prove) as a consequence of the principle of anti-positivism (or, as it is known, according to Coseriu, linguistics ideology has its foundation in anti-positivism). Moreover, we underline the illustrative and instructive value of the Coseriu's examples (he was a scientist, but also a great teacher, a Master). The Coserian examples have humor (because Coseriu was, undoubtedly, *a homo ludens*, too). Therefore, even in his way of giving examples, there can be identified a "technique" (in the sense of the Aristotelian *téchne*), i.e. a "know how to do". By exploiting the methodology of textual linguistics and discourse analysis, we aim at identifying the semantic, syntactic, textual specific of the Coserian example. Building examples in the text (in agreement with another concept of Aristotle's Rhetoric – *tò prépon*) is an art that Coseriu assumed from the very beginning.

Key-words: *Eugenio Coseriu*, *exemplification*, *example*, *illustrative example*, *argumentative example*, *text linguistics*, *general linguistics*, *paradeigma*.

BDD-A1247 © 2011 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:59 UTC)